

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Тетяна КОСОВА

«___» «червня» 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

**ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОС «БАКАЛАВР»**

Тема: «Аналіз фінансової стійкості і результативності малих підприємств та шляхи їх покращення»

Виконав(ла): Владислав СТРИГА

Керівник: кандидат економічних наук Вікторія КОЗЛОВА

Консультанти з окремих розділів пояснювальної записки:

перший розділ - к. е. н. доцент Вікторія КОЗЛОВА

другий розділ - к. е. н. доцент Вікторія КОЗЛОВА

Нормоконтролер: старший викладач Наталія ЗАДЕРАКА

Київ 2024

(Ф 03.01-19)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та бізнес-адміністрування
Кафедра фінансів, обліку та оподаткування
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри

Тетяна КОСОВА

«13» травня 2024 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи

здобувача вищої освіти СТРИЗІ Владиславу Олександровичу
(прізвище, ім'я у родовому відмінку)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Аналіз фінансової стійкості і результативності малих підприємств та шляхи їх покращення» затверджена наказом ректора від .04.2024 № /ст.
2. Термін виконання роботи: з 13.05.2024 до 16.06.2024.
3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правова база, дані Державної служби статистики України, дані обліково-інформаційної системи підприємства, фінансова, податкова, статистична звітність підприємства.
4. Зміст пояснювальної записки:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ І РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

- 1.1. Сутність фінансової стійкості і результативності малих підприємств
- 1.2. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств
- 1.3. Фінансово-економічний паспорт селянського (фермерського) господарства «Люна»

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ І РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СЕЛЯНСЬКОГО (ФЕРМЕРСЬКОГО) ГОСПОДАРСТВА «ЛЮНА» ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОКРАЩЕННЯ

- 2.1. Аналіз фінансової стійкості малого підприємства
- 2.2. Аналіз результативності малого підприємства
- 2.3. Шляхи покращення фінансової стійкості і результативності в умовах селянського (фермерського) господарства «Люна»

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:

ЛИСТ 1. Сутність фінансової стійкості і результативності малих підприємств. ЛИСТ 2. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств. ЛИСТ 3. Фінансово-економічний паспорт підприємства. ЛИСТ 4. Аналіз фінансової стійкості малого підприємства. ЛИСТ. 5. Аналіз результативності малого підприємства. ЛИСТ. 6. Шляхи покращення фінансової стійкості і результативності малого підприємства.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи та надання його керівнику	13.05.2024 – 21.05.2024	
2	Написання та оформлення матеріалів другого розділу кваліфікаційної роботи і надання його керівнику	22.05.2024 – 31.05.2024	
3	1. Узгодження кваліфікаційної роботи з науковим керівником. 2. Проходження нормоконтролю та перевірку на академічну доброчесність. 3. Отримання рецензії та відгуку на кваліфікаційну роботу. 4. Підготовка виступу.	01.06.2024 – 04.06.2024	
4	1. Переpletення кваліфікаційної роботи, підготовка презентації та доповіді 2. Подання кваліфікаційної роботи та супровідних документів секретарю ДЕК	05.06.2024 06.06.2024	

7. Консультанти з окремих розділів

РОЗДІЛ	КОНСУЛЬТАНТ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	ПІДПИС, ДАТА	
		ЗАВДАННЯ ВИДАВ	ЗАВДАННЯ ПРИЙНЯВ
РОЗДІЛ 1	к. е. н. Вікторія КОЗЛОВА		
РОЗДІЛ 2	к. е. н. Вікторія КОЗЛОВА		

8. Дата видачі завдання: «13» травня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Вікторія КОЗЛОВА

(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Владислав СТРИГА

(підпис здобувача)

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності

НП(С)БО – Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку

СФГ - сімейне фермерське господарство

ФГ – фермерське господарство

ФОП - фізична особа – підприємець

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота на тему «Аналіз фінансової стійкості і результативності малих підприємств та шляхи їх покращення»: 60 сторінок, 2 рисунка, 14 таблиць, 45 використаних джерел.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення діяльності фермерських господарств ФГ «ЛЮНА».

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та науково-практичних аспектів аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств.

Мета дослідження – обґрунтування заходів із покращення фінансової стійкості і результативності малих підприємств.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались такі методи: методи теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу; методи статистичного аналізу; системний метод; графічний метод та інші.

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати у навчальному процесі та у діяльності фермерських господарств.

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ, МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА, ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ І РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	11
1.1. Сутність фінансової стійкості і результативності малих підприємств.....	11
1.2. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств.....	15
1.3. Фінансово-економічний паспорт селянського (фермерського) господарства «Люна».....	29
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ І РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СЕЛЯНСЬКОГО (ФЕРМЕРСЬКОГО) ГОСПОДАРСТВА «ЛЮНА» ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОКРАЩЕННЯ.....	32
2.1. Аналіз фінансової стійкості малого підприємства	32
2.2. Аналіз результативності малого підприємства	35
2.3. Шляхи покращення фінансової стійкості і результативності в умовах селянського (фермерського) господарства «Люна».....	37
Висновки до розділу 2.....	49
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність проблеми. Сільське господарство та фермерські господарства відіграють важливу роль у розвитку економіки і фінансових систем багатьох країн. Фермерські господарства є особливою формою сільськогосподарського підприємництва, оскільки їх діяльність базується на самостійному управлінні та виробництві сільськогосподарської продукції. Основні переваги фермерських господарств полягають у їхній гнучкості, швидкій реакції на зміни на ринку, а також у здатності швидко впроваджувати нові технології та методи виробництва. Крім того, фермерські господарства сприяють збереженню традиційних методів сільського господарства та розвитку сільських територій. За правильної організації та ефективного ведення господарства фермер може отримати стабільний прибуток, а також сприяти розвитку місцевої економіки шляхом залучення робочої сили та створення нових робочих місць. Таким чином, розвиток фермерських господарств сприяє загальному підвищенню економічного рівня сільських регіонів та країни в цілому.

Фермерські господарства, як форма підприємницької діяльності, використовують земельні ділянки та біологічні активи для виробництва продукції тваринництва і рослинництва, а також її переробки. Це означає, що фермер може займатися вирощуванням сільськогосподарських культур, утриманням тварин для м'яса, молока або інших продуктів тваринництва, а також виготовленням продуктів переробки, таких як сир, м'ясні консерви, олія тощо для отримання додатних фінансових результатів та їх зростання.

Створення юридичної особи дозволяє фермерському господарству отримати такі переваги: мати свою власну правову особистість, що спрощує здійснення різних операцій, включаючи укладання контрактів, отримання кредитів, участь у громадських програмах; відокремити майно та фінанси фермерського господарства від особистих майнових інтересів фермера, що забезпечує більшу юридичну та фінансову захищеність.

Управління фінансовими ресурсами є важливою складовою економічної діяльності підприємств, яка включає складну систему принципів, прийомів, методів та інструментів впливу на процеси формування і використання фінансових ресурсів. Це управління охоплює планування, контроль та аналіз фінансових потоків, а також прийняття стратегічних рішень, які спрямовані на забезпечення фінансової стабільності та ефективного функціонування підприємства.

Стимулювання розвитку ринкових відносин та прискорені темпи аграрної реформи в Україні мали значний вплив на сільськогосподарські підприємства. Однак, цей процес також виявив численні проблеми, пов'язані з недорозвиненістю системи управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Основними є такі проблеми:

- недостатня кількість фахівців у галузі фінансового менеджменту, що ускладнює ефективне управління фінансовими ресурсами;

- обмежений доступ до кредитних ресурсів через високі ризики, пов'язані з їх діяльністю, що обмежує їх можливості для розвитку та модернізації;

- недостатньо розвинена фінансова інфраструктура в сільських районах ускладнює процеси фінансового планування та управління.

- низький рівень фінансової грамотності, брак достатніх знань та навичок для ефективного використання фінансових інструментів та ресурсів.

Недосконалість макроекономічної підсистеми та несформованість мікроекономічної підсистеми є суттєвими перешкодами на шляху ефективного управління фінансовими ресурсами в аграрному секторі. Ці проблеми ускладнюють фінансування аграріїв і негативно впливають на їхню здатність до розвитку та конкурентоспроможності. Найбільшими дестимуляторами є:

- часті зміни у державній економічній політиці, включаючи податкові та кредитні регуляції, які створюють невизначеність для аграрних підприємств;

- недостатня підтримка з боку держави, невеликі обсяги державної підтримки та субсидій для сільськогосподарських підприємств порівняно з розвиненими країнами, що знижує їх конкурентоспроможність на міжнародних ринках;

- нестабільність валютного курсу, його коливання, яке впливає на вартість імпортованих матеріалів і технологій, що підвищує витрати на виробництво;

- несформованість мікроекономічної підсистеми через неефективне управління фінансовими ресурсами, недосконале фінансове планування, високі процентні ставки по кредитах і складні умови їх отримання, які обмежують можливості аграрних підприємств отримати фінансування;

- недостатнє використання сучасних фінансових інструментів, таких як лізинг, факторинг, страхування врожаю, що обмежує їхні фінансові можливості;

- відсутність належного поетапного процесу управління через брак системного підходу до управління фінансовими ресурсами, що включає планування, контроль і аналіз на всіх етапах діяльності.

Складність наведених вище проблем і негайна потреба їх вирішення обумовила актуальність кваліфікаційної роботи, її мету і завдання.

Мета кваліфікаційної роботи – обґрунтування заходів із покращення фінансової стійкості і результативності малих підприємств.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки і вирішення наступних *завдань*:

- визначено сутність фінансової стійкості і результативності малих підприємств;

- узагальнено інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств;

- сформовано фінансово-економічний паспорт селянського (фермерського) господарства «Люна»;

- проаналізовано фінансову стійкість малого підприємства;

- проаналізовано результативність малого підприємства;
- обґрунтовано шляхи покращення фінансової стійкості і результативності в умовах селянського (фермерського) господарства «Люна».

Об'єкт дослідження – процес забезпечення діяльності фермерських господарств.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та науково-практичних аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використовувались такі методи дослідження: теоретичне узагальнення; аналізу та синтезу; класифікації; статистичного й техніко-економічного аналізу; структурно-логічного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні акти, наукові періодичні видання, монографії, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси, офіційний сайт Державної служби статистики України, дані фінансової звітності ФГ «ЛЮНА».

Практичне значення одержаних результатів. Результати кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень, у практичній діяльності фермерських господарств.

Структура, зміст та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи розміщено на 60 сторінках друкованого тексту, у тому числі 14 таблиць, 2 рисунка та 2 додатка на 5 сторінках. Список використаних літературних джерел налічує 45 найменування, який подано на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ І РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність фінансової стійкості і результативності малих підприємств

Аналіз фінансової стійкості є важливою складовою фінансового аналізу підприємства. Він дозволяє оцінити здатність підприємства підтримувати свою діяльність в довгостроковій перспективі, виконувати свої фінансові зобов'язання та забезпечувати стабільність розвитку. Основними аспектами аналізу фінансової стійкості є аналіз ліквідності, платоспроможності та структури капіталу. Ось ключові показники та методи, які використовуються для оцінки фінансової стійкості підприємства:

1. Аналіз ліквідності. Ліквідність показує здатність підприємства покривати свої короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів. Основні коефіцієнти ліквідності включають:

1.1. Коефіцієнт поточної ліквідності показує, скільки разів оборотні активи покривають поточні зобов'язання.

1.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності виключає запаси з оборотних активів, оскільки вони можуть бути менш ліквідними.

1.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, наскільки поточні зобов'язання покриваються тільки грошовими коштами та їх еквівалентами.

2. Аналіз платоспроможності, яка відображає здатність підприємства виконувати свої довгострокові зобов'язання. Основні коефіцієнти платоспроможності включають:

2.1. Коефіцієнт власного капіталу, який показує частку власного капіталу в загальних активах підприємства.

2.2. Коефіцієнт заборгованості, який показує частку заборгованості в загальних активах.

2.3. Коефіцієнт фінансової залежності, який відображає співвідношення між залученим і власним капіталом.

3. Аналіз рентабельності, яка показує ефективність використання ресурсів підприємства для отримання прибутку. Основні коефіцієнти рентабельності включають:

3.1. Рентабельність власного капіталу, яка відображає, наскільки ефективно активи використовуються для отримання прибутку.

3.2. Рентабельність власного капіталу - показує прибутковість використання власного капіталу.

4. Аналіз структури капіталу, яка відображає склад джерел фінансування підприємства та їх співвідношення.

4.1. Коефіцієнт автономії - показує частку власного капіталу в загальній структурі капіталу.

4.2. Коефіцієнт капіталізації - показує частку довгострокових зобов'язань у загальному капіталі.

Фермерське господарство є специфічною формою підприємницької діяльності в аграрному секторі, що має свої особливості та правові аспекти. Нижче наведені ключові характеристики та правові вимоги щодо фермерського господарства (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Характеристики фермерського господарства

Ознака	Характеристика
Форма діяльності	Фермерське господарство може функціонувати як юридична особа (зазвичай у формі товариства з обмеженою відповідальністю) або як фізична особа – підприємець. Вибір форми залежить від масштабів діяльності та потреб у фінансовій і правовій структурі.
Мета діяльності	Основною метою є виробництво товарної сільськогосподарської продукції, її переробка та реалізація для отримання прибутку.
Земельні ділянки	ФГ ведеться на земельних ділянках, які можуть бути надані у власність, постійне користування, або оренду. Ці землі призначені для: ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства.
Державна реєстрація	ФГ підлягає державній реєстрації, що є обов'язковою умовою для здійснення легальної підприємницької діяльності. Реєстрація може бути проведена як для юридичної особи, так і для фізичної особи – підприємця.

Джерело: власна розробка

Аналізуючи динаміку і структуру реалізації сільськогосподарської продукції протягом 2012-2022 років, слід відзначити значне зростання внеску фермерських господарств у її виробництво. За цей період внесок фермерських господарств збільшився у 1,926 разів. Розглядаючи окремо основні галузі сільського господарства, можна побачити наступні тенденції внеску фермерських господарств у зростання виробництва продукції:

а) рослинництва - у 1,955 разів через значне зростання активності фермерів за рахунок збільшення площ посівів, впровадження нових технологій вирощування, а також сприятливі економічні умови для вирощування рослинницької продукції;

б) тваринництва - у 1,523 разів. Це також демонструє позитивну динаміку, хоча й менш виражену, ніж у рослинництві, через більші виклики в галузі тваринництва, пов'язані з високою вартістю кормів, ветеринарного обслуговування та інші фактори, що впливають на виробництво тваринницької продукції.

Зміни в питомій вазі фермерських господарств у загальних обсягах сільськогосподарської діяльності представлені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Зміни в питомій вазі фермерських господарств у обсягах сільськогосподарської діяльності протягом 2012-2022 років

Показник	Господарства усіх категорій	Підприємства	Економічний зміст тенденції
Загальні обсяги діяльності	зросла з 7,30% до 10,74%	зросла з 13,30% до 16,62%.	свідчить про значне збільшення ролі фермерських господарств у сільськогосподарському секторі загалом і економічному ландшафті серед усіх підприємств
Продукція рослинництва	зросла з 9,67% до 13,16%	зросла з 15,86% до 19,27%	це показує, що фермерські господарства стали значущими гравцями в секторі рослинництва, посилюючи свої позиції
Продукція тваринництва	зросла з 1,66% до 2,51%	зросла з 4,08% до 4,79%	приріст у секторі тваринництва є менш вираженим порівняно з рослинництвом, проте вказує на збільшення присутності фермерських господарств на аграрному ринку

Джерело: власні розрахунки

Зростання питомої ваги фермерських господарств у різних категоріях діяльності вказує на посилення їх впливу та значення в сільськогосподарському секторі України. Це зростання є особливо виразним у сфері рослинництва, де фермерські господарства демонструють значну активність та успішність.

Оцінюючи обсяги діяльності фермерських господарств у регіональному розрізі за 2019-2021 роках, можна виділити такі ключові моменти:

- лідерство у 2019-2020 роках мала Кіровоградська область із обсягами діяльності відповідно 6667,1 млн. грн. і 7553,4 млн. грн.;
- лідерство у 2021 році мала Дніпропетровська область з обсягом діяльності 5597,1 млн. грн.

Найменші обсяги діяльності фермерських господарств у регіональному розрізі у 2019-2021 роках мали такі області:

- Кіровоградська, незважаючи на певні позитивні зміни протягом 2019-2020 років;
- Закарпатська, у якій протягом 2021 року обсяг виробництва протягом 2021 року скоротився 194,8 млн. грн. 183,3 млн. грн.

Лідерство ФГ у визначених регіонах свідчить про позитивні зміни в аграрному секторі через покращення агротехнічних практик, зростання інвестицій, підвищення продуктивності та збільшення обсягів фінансування. Аутсайдерство і постійне зменшення обсягів діяльності фермерських господарств вказує на певні структурні проблеми, такі як недостатня підтримка фермерів, менш сприятливі природні умови для інтенсивного сільського господарства та міграція населення до більш економічно розвинених регіонів. Зазначене підкреслює важливість регіональної фінансової підтримки та розвитку фермерських господарств, враховуючи специфічні потреби та умови кожного регіону.

Етапи аналізу фінансової стійкості і результативності ФГ представлені у табл. 1.3.

Етапи аналізу фінансової стійкості і результативності ФГ

Збір даних	Збір необхідної фінансової та нефінансової інформації з різних джерел.
Попередня обробка даних	Перевірка та коригування даних, усунення помилок та неточностей.
Розрахунок фінансових коефіцієнтів	Використання стандартних формул для розрахунку коефіцієнтів ліквідності, платоспроможності, рентабельності тощо.
Аналіз динаміки та трендів	Вивчення змін у фінансових показниках протягом часу для виявлення тенденцій та аномалій.
Порівняльний аналіз	Порівняння фінансових показників з аналогічними підприємствами галузі або встановленими стандартами.
Інтерпретація результатів	Аналіз отриманих даних з метою виявлення сильних та слабких сторін підприємства, а також визначення напрямів для покращення.
Прийняття рішень	Розробка та впровадження управлінських рішень на основі результатів аналізу.

Джерело: власні розрахунки

Фермерські господарства можуть отримувати державну підтримку у вигляді дотацій, субсидій, пільгових кредитів, а також технічної та консультативної допомоги, що особливо важливо для розвитку малого і середнього аграрного бізнесу.

1.2. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств

Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості і результативності малих підприємств є ключовим елементом ефективного управління та прийняття рішень. Це забезпечення включає в себе різноманітні джерела даних, інформаційні системи та методології, що дозволяють отримати точні та своєчасні дані для аналізу. У табл. 1.4 наведено основні компоненти та етапи інформаційного забезпечення.

Правове регулювання діяльності фермерських господарств визначається відповідним законодавством країни. У більшості країн існують

спеціальні закони та нормативно-правові акти, що регулюють умови створення, функціонування та підтримки фермерських господарств.

Таблиця 1.4

Основні компоненти інформаційного забезпечення фінансової стійкості і результативності малих підприємств

Компонент	Його зміст
Бухгалтерський облік	Основне джерело фінансової інформації. Включає фінансові звіти (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів), бухгалтерські реєстри, оборотні відомості тощо.
Управлінський облік	Забезпечує додаткову інформацію для внутрішнього аналізу, зокрема дані про витрати, доходи за сегментами діяльності, аналіз рентабельності окремих продуктів або підрозділів.
Податкова звітність	Містить дані про податкові зобов'язання, які можуть бути корисними для оцінки платоспроможності та фінансової стійкості.
Банківські виписки та кредитні договори	Інформація про банківські рахунки, кредити та інші фінансові зобов'язання підприємства.
Аналітичні звіти та прогнози	Включають внутрішні та зовнішні аналітичні звіти, прогнозні оцінки ринкової ситуації, дані про конкурентів тощо.
Інформаційні системи та інструменти	
Системи бухгалтерського обліку (ERP-системи)	Програмні рішення для автоматизації бухгалтерського обліку та управління фінансами (BAS, SAP, Oracle Financials).
Системи управлінського обліку	Інструменти для внутрішнього обліку і аналізу, що можуть бути інтегровані з ERP-системами або працювати окремо.
Системи бізнес-аналітики (BI)	Інструменти для аналізу даних, створення звітів та візуалізації інформації (Power BI, Tableau, QlikView).
CRM-системи (системи управління взаємовідносинами з клієнтами)	Забезпечують інформацію про продажі, маркетингові активності та взаємодію з клієнтами.

Джерело: власна розробка

Діяльність фермерських господарств регулюється спеціальними законами, такими як Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 № 973 та інші нормативні акти, що стосуються аграрного сектора і підприємницької діяльності. Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону України фермерське господарство є однією з форм підприємницької діяльності в аграрному секторі. Громадяни, які обирають цю форму діяльності, зазвичай бажають виробляти сільськогосподарську продукцію з метою отримання

прибутку. Вони можуть використовувати земельні ділянки, надані їм у власність, користування або в оренду, для ведення фермерського господарства.

Для реєстрації фермерського господарства необхідно подати відповідний пакет документів до державного реєстратора. Це включає заяву, установчі документи (для юридичних осіб), документ, що підтверджує право на земельну ділянку, та інші необхідні документи. Фермерські господарства можуть користуватися спеціальними податковими режимами, зокрема спрощеною системою оподаткування (єдиний податок для сільськогосподарських виробників), що передбачає певні пільги та спрощення в обліку і звітності. Як будь-які інші підприємницькі суб'єкти, фермерські господарства зобов'язані вести бухгалтерський облік, подавати фінансову звітність та дотримуватися вимог податкового законодавства.

Підприємницька діяльність у формі ФГ передбачає виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію на ринку. Важливо враховувати, що фермерське господарство може бути як індивідуальним, так і колективним, залежно від організаційно-правової форми, обраної сільськогосподарським підприємцем.

Відповідно до законодавства України, фермерське господарство може бути створене як однією особою (одним громадянином) або кількома особами (кількома громадянами), які є родичами або членами однієї сім'ї. Такий підхід сприяє розвитку родинних сільськогосподарських господарств та забезпечує участь родинних членів у спільній сільськогосподарській діяльності. Важливо дотримуватися вимог законодавства щодо організації та функціонування фермерського господарства, а також забезпечити необхідні умови для ефективної співпраці та розподілу відповідальності між учасниками.

Норми приватизації земель для ведення фермерського господарства в Україні регулюються Земельним кодексом. Згідно зі статтями 31 і 32 цього Кодексу, земельні ділянки для фермерського господарства можуть бути

формовані з таких земельних ділянок, які: а) перебувають у власності фермерського господарства як юридичної особи; б) належать громадянам як членам фермерського господарства; в) використовуються для фермерського господарства на умовах оренди. Ці положення законодавства спрощують процес формування земельних ділянок для фермерського господарства та створюють законодавчу базу для ведення сільськогосподарської діяльності на цих землях.

Відповідно до законодавства України, громадяни, які є членами фермерського господарства, мають право на одержання безоплатно у власність земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю). Це може стосуватися як земель державної, так і комунальної власності. Якщо члени фермерського господарства раніше не набули права на земельну частку (пай), вони можуть отримати безоплатно у приватну власність земельні ділянки, надані їм у користування. Ці земельні ділянки будуть відповідати розміру земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, що розташоване на території відповідної ради. Це положення спрямоване на підтримку розвитку фермерських господарств та забезпечення громадян доступом до земельних ресурсів для сільськогосподарського виробництва.

Процедура передачі безоплатно у власність земельної ділянки для ведення фермерського господарства з земель державної або комунальної власності передбачає реєстрацію права власності на цю ділянку. Цю реєстрацію здійснює територіальний орган Державної реєстраційної служби за місцезнаходженням нерухомого майна. Після проведення реєстрації територіальний орган видає свідоцтво про право власності на цю земельну ділянку, яке підтверджує право власності на неї. У свою чергу, витяг із Державного земельного кадастру та/або із Державного реєстру речових прав на нерухоме майно також може бути наданий як додаткове підтвердження права власності. Факт отримання земельної ділянки є підставою для реєстрації фермерського господарства та набуття статусу юридичної особи.

Цей процес є важливим для легалізації діяльності фермерського господарства та забезпечення відповідності законодавству.

Запропонований підхід має потенціал для сприяння розвитку фермерських господарств та забезпечення стабільності їх земельних ресурсів. Постійне право на безоплатну приватизацію земельних ділянок, наданих для створення та ведення фермерського господарства, може сприяти уникненню витрат і непотрібної бюрократії у зв'язку з переоформленням та реалізацією прав на землю. Така ініціатива може забезпечити фермерським господарствам стабільність і забезпеченість земельними ресурсами, а також стимулювати їх до розвитку та інвестування в сільське господарство. Однак важливо ретельно розглянути всі аспекти цієї пропозиції, зокрема її вплив на ринок землі, правові гарантії для всіх зацікавлених сторін та збалансованість інтересів усіх учасників. Необхідно також враховувати можливі наслідки для землевласників та інших суб'єктів, які можуть бути зацікавлені у земельних відносинах. Така ініціатива повинна бути ретельно пророблена і збалансована, щоби забезпечити ефективне використання земельних ресурсів та захист прав всіх сторін.

Фермерські господарства можуть мати різні форми організації в залежності від національного законодавства країни. У деяких країнах вони можуть бути зареєстровані як господарські товариства, а в інших - як інші організаційно-правові форми, які відображають специфіку сільськогосподарської діяльності. Щодо організаційно-правової форми фермерських господарств, вони можуть бути визначені національним законодавством відповідно до конкретних умов і потреб. Якщо фермерське господарство має лише одного голову, який представляє його інтереси перед зовнішніми сторонами, це може бути обрана форма організації в рамках національного законодавства. Важливо враховувати, що, незважаючи на форму організації, фермерські господарства мають свої унікальні характеристики та особливості, які відрізняють їх від інших підприємств. Вони часто спрощені за структурою та мають зв'язок з різними аспектами

сільськогосподарської діяльності, такими як вирощування продуктів харчування, тваринництво або переробка сільськогосподарської продукції.

Законодавство України передбачає можливість створення фермерських господарств і надає їм певні привілеї та підтримку на перших етапах їх діяльності. Голова фермерського господарства володіє важливими повноваженнями щодо укладання угод та здійснення інших юридично значущих дій від імені господарства, що дозволяє ефективно керувати його діяльністю. Також можливість створення фермерських господарств як юридичних осіб відповідає потребам підприємницької діяльності та сприяє їх легальному функціонуванню. Надання допомоги новоствореним фермерським господарствам протягом перших трьох років існування та підтримка за рахунок державного та місцевого бюджетів сприяють їх стабільному становленню та розвитку. Український державний фонд підтримки фермерських господарств також відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової підтримки цих суб'єктів господарювання. Ці заходи сприяють стимулюванню підприємницької активності в аграрному секторі та створюють сприятливі умови для розвитку сільськогосподарських підприємств.

(ФГ) у певних випадках можуть функціонувати без статусу юридичної особи, як єдині підприємства або як об'єднання фізичних осіб для здійснення сільськогосподарської діяльності. У цих випадках ФГ не є самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб, а скоріше є певним узагальненим поняттям, спрямованим на регулювання особливостей сільськогосподарської діяльності та надання державної підтримки у цій галузі.

ФГ без статусу юридичної особи можуть бути організовані фізичною особою - підприємцем або спільно з членами її сім'ї на підставі договору про створення ФГ. Цей договір укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Головою ФГ без статусу юридичної особи може бути один з членів сім'ї, зареєстрований як фізична особа - підприємець і

визначений договором. Цей голова або уповноважений ним один із членів господарства має право виступати від імені ФГ. Ця форма ФГ може бути зручною для організації сільськогосподарської діяльності на рівні сімейного господарства або малих спільнот, які не потребують статусу юридичної особи для своєї діяльності. Однак важливо дотримуватися всіх вимог законодавства та правил укладення та здійснення дій на користь усіх учасників ФГ.

Умови договору про створення СФГ відображають ключові аспекти його організації та функціонування (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Ключові умови договору про створення СФГ

Умова	Її характеристика
Найменування та місцезонаштування	Ідентифікація та адреса господарства для забезпечення правової чіткості та легкості знаходження.
Мета та види діяльності	Цільова спрямованість та види сільськогосподарської діяльності, які планується здійснювати.
Порядок прийняття рішень та координації	Механізми для прийняття рішень та взаємодії між учасниками господарства.
Правовий режим спільного майна	Умови використання та розподілу спільного майна.
Розподіл результатів діяльності	Порядок розподілу прибутку або збитків між членами господарства.
Порядок вступу та виходу	Процедури для прийняття нових членів та виходу із господарства.
Трудові відносини	Умови працевлаштування та трудові права членів господарства.
Інші положення	Додаткові умови та вимоги, які визначаються сторонами договору.

Джерело: власна розробка

Вони спрямовані на забезпечення чіткості та стабільності в управлінні та спільній діяльності членів господарства. Договір про створення СФГ визначає права та обов'язки його учасників і є важливим інструментом для забезпечення ефективності та стабільності їх сільськогосподарської діяльності.

Запровадження спрощеної процедури переоформлення права постійного користування земельною ділянкою на право власності для членів

фермерських господарств можесприяти полегшенню доступу до земельних ресурсів та стимулюванню розвитку аграрного сектору. Така ініціатива може сприяти розвитку малих сімейних господарств та забезпеченню їх стабільності. Пропозиція щодо спрощення процедури переоформлення права власності на земельні ділянки для членів фермерських господарств, які вже тривалий час є членами такого господарства, може допомогти у зменшенні бюрократичних перешкод та прискорити розвиток аграрного сектору. Однак важливо забезпечити, щоб така процедура була прозорою, справедливою та враховувала інтереси всіх зацікавлених сторін. Необхідно також врахувати можливі ризики та негативні наслідки від такого заходу, зокрема, можливість недобросовісного використання земельних ресурсів та неефективного господарювання. Тому важливо ретельно розробити механізми контролю та моніторингу за діяльністю фермерських господарств, щоб забезпечити стабільний та ефективний розвиток аграрного сектору.

Зміни в законодавстві, особливо щодо обігу земель сільськогосподарського призначення, можуть суттєво вплинути на аграрний сектор та фермерські господарства. Монополізація цього сектору може виникнути, якщо нові правила призведуть до концентрації земельних ресурсів у руках обмеженого кола власників або підприємств, що може загрожувати конкурентній рівності та різноманітності в аграрному бізнесі.

Проте, важливо враховувати, що державна підтримка фермерських господарств може мати різноманітні форми, які сприяють збалансованому розвитку аграрного сектору та стимулюють конкуренцію. Наприклад, це може бути фінансова підтримка у вигляді субсидій або кредитів з низькими відсотковими ставками, технічна підтримка, навчання та консультування з питань сільськогосподарського виробництва, підтримка для використання екологічно чистих технологій та сталого землекористування. Важливо, щоби будь-які зміни в законодавстві були спрямовані на підтримку малого та середнього сільськогосподарського бізнесу, забезпечували прозорість та

справедливість у розподілі земельних ресурсів, а також сприяли сталому розвитку сільських територій та забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Впровадження ринку землі може бути важливим кроком для розвитку сільського господарства та підвищення його ефективності, але потребує виважених рішень та додаткових напрямів державної підтримки фермерських господарств. Для забезпечення доступу малих та середніх фермерських господарств до земельних ресурсів пропонуються напрями, представлені у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Напрями забезпечення доступу малих та середніх фермерських господарств до земельних ресурсів

Напрями	Їх зміст
Фінансова підтримка	Надання субсидій, кредитів з низькими відсотковими ставками або грантів для придбання земельних ділянок може допомогти малим та середнім фермерам здійснити покупку землі.
Створення фонду землі	Створення фонду землі, який би забезпечував можливість безкоштовної або пільгової оренди землі для малих та середніх фермерів, може стати ефективним рішенням.
Соціально-економічна підтримка	Надання допомоги у формі консультацій, навчання, технічної підтримки та інших послуг, які б допомогли фермерам збільшити ефективність свого виробництва та конкурентоспроможність.
Регулювання ринку землі	Встановлення обмежень або квот на купівлю землі для запобігання її монополізації та захисту інтересів малих та середніх господарств.

Джерело: власна розробка

Ці напрями допомагатимуть забезпечити рівний доступ до земельних ресурсів для всіх фермерських господарств, сприяти їхньому сталому розвитку та врегулювати ринок землі в інтересах національної економіки та сільськогосподарського сектора. Забезпеченню стабільності та розвитку фермерських господарств в умовах реформування обігу земель сільськогосподарського призначення сприятиме здешевлення кредитів для купівлі земельних ділянок та надання субсидій та дотацій на певні види сільськогосподарської діяльності, яке може стати важливим кроком у підтримці фермерських господарств та стимулюванні їхнього розвитку. Однак, важливо також враховувати ефективність використання цих

підтримок та їхнє спрямування на розвиток конкретних секторів сільськогосподарської діяльності. Наприклад, субсидії можуть бути спрямовані на впровадження новітніх технологій, підвищення якості продукції чи зменшення впливу на навколишнє середовище. Крім того, для ефективності таких заходів важливо встановити чіткі критерії отримання підтримки, відслідковувати її вплив на розвиток господарств і регулярно оцінювати результати. Загальною метою має бути створення сприятливих умов для сталого розвитку фермерських господарств, підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Фермерські господарства, особливо ті, які є сімейно-трудовими, відіграють важливу роль у розвитку сільськогосподарського сектору. Вони поєднують в собі власницьку, господарську та менеджерську функції, що сприяє більш ефективному та відповідальному використанню ресурсів. Однак, невеликі розміри фермерських господарств можуть ставити певні обмеження на їхній розвиток та конкурентоспроможність. Збільшення їхніх розмірів може сприяти раціональнішому використанню техніки та інших виробничих ресурсів, що в свою чергу сприятиме підвищенню ефективності виробництва та зниженню собівартості продукції.

Серйозними викликами для фермерських господарств, які потребують системного підходу, є такі:

- малоземелля деяких регіонів держави, що обмежує можливості розвитку фермерських господарств, особливо в регіонах з високою забезпеченістю населення та обмеженими земельними ресурсами;
- слабка державна фінансово-кредитна підтримка фермерства;
- нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора;
- слабка матеріально-технічна база фермерських господарств;
- несвоєчасні розрахунки заготівельних організацій;
- недосконалість механізму довгострокового кредитування та оподаткування фермерських господарств;
- недорозвинута інфраструктура;

- недостатньо розвинені орендні відносини.

Залучення компетентних працівників до управління фермерським господарством є важливою складовою успішної діяльності. Найбільш ефективним способом є наймання кваліфікованих працівників з досвідом роботи в сфері землеустрою, оренди та управління сільськогосподарськими землями. Фермерські господарства можуть скористатися послугами консалтингових фірм або спеціалізованих агентств з оренди землі, які надають консультації та підтримку у вирішенні питань земельних відносин. Голова та члени фермерського господарства можуть вдосконалювати свої знання та навички шляхом участі в навчальних програмах, семінарах та курсах з питань земельних відносин та оренди землі. Встановлення партнерських відносин з місцевими органами влади, аграрними організаціями та іншими фермерськими господарствами може сприяти обміну досвідом та отриманню підтримки у вирішенні проблем. Залучення юридичних консультантів, оцінювачів нерухомості та інших професіоналів може допомогти з розробленням та виконанням оптимальних стратегій управління земельними ресурсами. Ці підходи сприятиме ефективному управлінню земельними ресурсами фермерських господарств і покращенню їх фінансових результатів. Співпраця між усіма підрозділами фермерського господарства є ключовою для успішного управління. Внутрішній контроль в цьому контексті відіграє важливу роль, оскільки він забезпечує надійність та точність інформації, яка використовується у процесі управління. Для забезпечення ефективного внутрішнього контролю менеджери фермерського господарства можуть використовувати наступні інструменти, здатні покращити управління ним:

- встановлення чітких процедур та систем обліку, які дозволяють відстежувати всі фінансові та виробничі операції в господарстві;

- використання сучасних програмних засобів та інформаційних технологій для автоматизації облікових процесів та забезпечення швидкого та точного обміну даними між підрозділами;

- проведення навчань та тренінгів з питань внутрішнього контролю для всього персоналу господарства, щоби забезпечити їх усвідомлення важливості точності та своєчасності надання інформації;

- регулярний моніторинг та аналіз результатів роботи всіх підрозділів з метою виявлення можливих проблем або відхилень від запланованих показників;

- встановлення контрольних точок у виробничих процесах та регулярна звітність про їхній стан для забезпечення своєчасного виявлення та вирішення проблем.

Фермерське господарство стикається з рядом фінансових викликів, серед яких недостатнє фінансування, високі відсоткові ставки, складність отримання кредитів тощо. Держава може: розглядати можливості надання фінансової підтримки фермерським господарствам у вигляді субсидій, грантів або низькопроцентних кредитів для стимулювання розвитку фермерського сектору та зменшення ризиків для підприємців; сприяти розвитку програм кредитування спеціально для фермерських господарств з низькими відсотковими ставками та сприятливими умовами погашення. Фермери можуть об'єднатися в кооперативи для спільного отримання кредитів, закупівлі матеріалів та обладнання, а також для спільної реалізації продукції для зменшення ризиків та збільшення ефективності фінансових операцій. Державні та недержавні організації мають проводити програми з підвищення фінансової грамотності серед фермерів, щоби вони краще розуміли фінансові аспекти своєї діяльності та могли краще управляти своїми фінансами. Для залучення інвестицій в аграрний сектор держава може створювати сприятливі умови для бізнесу, включаючи стабільні законодавчі умови, захист прав власності та інвестицій, а також сприяння розвитку інфраструктури. Окреслені заходи допомагатимуть зменшити фінансові виклики, з якими стикаються фермерські господарства, та сприяти їхньому стабільному розвитку.

Забезпечення фермерських господарств сучасною технікою є критично важливим для їхньої успішної діяльності. Держава може надавати пільгові кредити або субсидії для придбання сільськогосподарської техніки для зниження фінансового навантаження на фермерів і забезпечення більшої доступності техніки. Фермерські господарства можуть використовувати лізингові послуги для отримання доступу до сільськогосподарської техніки без необхідності великих початкових інвестицій. Фермери можуть об'єднатися для спільних закупівель техніки для отримання знижених цін через оптові закупівлі та розподіл витрати на утримання та обслуговування техніки. Деякі фермерські господарства можуть вирішити проблему недостатнього забезпечення технікою шляхом модернізації і ремонту існуючих машин та обладнання. Приватні компанії можуть надавати фермерам доступ до своєї техніки через різноманітні програми лізингу або спеціальні умови продажу. Зазначені заходи сприятимуть покращенню забезпечення фермерських господарств технікою та підвищенню їх продуктивності і прибутковості.

Внесення змін у податкове та господарське законодавство може значно вплинути на систему фінансової звітності фермерських господарств. Для цього потрібно: оновити Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в фермерських господарствах; переглянути систему обліку, формування звітності та використання спрощеного плану рахунків. Також нові вимоги щодо обліку біологічних активів потребують уваги та впровадження в практику. Фермерські господарства повинні розробити чітку методику обліку цих активів, враховуючи вимоги НП(С)БО 30 «Біологічні активи». Для малих фермерських господарств слід впровадити спрощений план рахунків, що дозволить зменшити складність обліку та полегшити процес формування звітності. Збільшення чистого прибутку є ключовим фактором для забезпечення фінансової безпеки фермерських господарств, оскільки відкриває можливості для:

- збільшення власного капіталу, оскільки більш високий рівень прибутку дозволяє фермерському господарству його нарощувати, підвищувати фінансову стійкість та зменшувати його залежність від зовнішніх джерел фінансування;

- створення резервів грошових фондів для покриття непередбачуваних витрат або вразливості до зовнішніх факторів, таких як зміни в цінах на сировину або непередбачені кліматичні умови;

- збільшення обсягу вхідного грошового потоку для розширення бізнесу, модернізації обладнання та технологій, або для інших інвестиційних цілей.

Держава надає фінансову підтримку фермерським господарствам через Міністерство аграрної політики та продовольства, яке є розпорядником бюджетних коштів першого рівня, та Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є розпорядником бюджетних коштів другого рівня. Нині умови надання державної допомоги фермерським господарствам не відповідають вимогам аграрного ринку. Також залишається складна процедура отримання фінансової підтримки фермерськими господарствами на безповоротній основі. Напрямами вдосконалення державної підтримки фермерських господарств виступають збільшення їм державної фінансової допомоги, забезпечення зрозумілого й чіткого порядку використання коштів такої допомоги, забезпечення дотацій на впровадження новацій у сільському виробництві екологічно чистих товарів та їх переробки на місцях.

1.3. Фінансово-економічний паспорт селянського (фермерського) господарства «Люна»

Селянське (фермерське) господарство «ЛЮНА» зареєстрована 22.03.1993 за юридичною адресою Україна, **3, Київська обл., Згурівський

р-н, село Нова Олександрівка, ПРОВУЛОК ЮНОСТІ, будинок **. Керівником організації є ЧЕРНЕНКО МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ.

Скорочена назва - СФГ «ЛЮНА».

Код ЄДРПОУ – 20623022.

Дата реєстрації - 22.03.1993 (30 років 11 місяців).

Види діяльності:

Основний - 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур

Інші:

- 03.22 Прісноводне рибництво (аквакультура);

- 10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості;

- 46.39 Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами.

Телефон: 0968000557, 0671764196.

Кінцевий бенефіціар - Черненко Микола Олексійович.

Україна, 07623, Київська обл., Броварський р-н, село Нова Олександрівка, пров.Юності, будинок 2

Тип бенефіціарного володіння - прямий вирішальний вплив. Відсоток частки статутного капіталу в юридичній особі або відсоток права голосу в юридичній особі – 100%.

Місцезнаходження реєстраційної справи - Згурівська районна державна адміністрація Київської області.

Дата та номер запису про взяття та зняття з обліку в податкових органах:

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ. Ідентифікаційний код органу: 37507880. Дата взяття на облік: 16.04.1997.

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ, ЗГУРІВСЬКА ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ (ЗГУРІВСЬКИЙ РАЙОН). Ідентифікаційний код органу: 44096797.

1) Реєстр платників податків. Дата взяття на облік: 01.02.1993. Номер взяття на облік: 172.

2) Реєстр платників єдиного внеску. Дата взяття на облік: 31.08.2000. Номер взяття на облік: 7)10.10.03.158

Зменшення кількості фермерських господарств в Україні протягом 2020-2022 років пов'язано з різними факторами, включаючи економічні, соціальні та політичні чинники. Частина фермерських господарств була поглинута більшими агропромисловими підприємствами, припиняла свою діяльність через фінансові труднощі, недостатність ресурсів або відсутність сприятливих умов для розвитку. Незважаючи на це, питома вага фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств залишається значною, що свідчить про їхню важливість у структурі аграрного сектору. Збільшення внеску фермерських господарств у формування продукції сільського господарства свідчить про зростання їхньої ролі в сільському господарстві країни у результаті підвищення ефективності та конкурентоспроможності фермерських господарств, а також розвитку нових технологій та підходів у сільському господарстві. Зазначені тенденції вказують на значимі зміни у структурі та динаміці розвитку фермерських господарств в Україні, що варто враховувати при формулюванні стратегій розвитку аграрного сектору.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз фінансової стійкості дозволяє підприємству своєчасно виявити можливі фінансові проблеми та вжити заходів для їх усунення. Він також є важливим інструментом для інвесторів та кредиторів при оцінці фінансового стану та ризиків підприємства.

2. Фермерське господарство є важливою формою підприємницької діяльності, що сприяє розвитку аграрного сектора економіки. Вибір форми реєстрації (юридична особа або фізична особа – підприємець) залежить від

специфіки діяльності та стратегічних планів фермера. Дотримання законодавчих вимог, належна організація бізнесу та використання можливостей державної підтримки сприятиме успішному функціонуванню та розвитку фермерського господарства.

3. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості та результативності малих підприємств включає комплекс різноманітних джерел даних та інформаційних систем. Використання сучасних програмних рішень та систем бізнес-аналітики дозволяє підприємствам ефективно збирати, обробляти та аналізувати дані, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та забезпеченню стабільного розвитку підприємства.

4. Протягом 2012-2022 років фермерські господарства значно збільшили свій внесок у виробництво сільськогосподарської продукції, що свідчить про їхню зростаючу роль у аграрному секторі економіки – більшу у сфері рослинництва, нижчу - сфері у тваринництві, що відображає структурні особливості та фінансові виклики кожної з цих галузей.

5. Важливо розробляти та впроваджувати комплексні стратегії з управління земельними ресурсами, які забезпечують збалансоване використання земель для потреб сільськогосподарського виробництва та збереження природних екосистем для майбутніх поколінь.

6. Розвиток фермерських господарств потребує підтримки та стимулювання з боку держави, що включає в себе не лише фінансову підтримку, але і надання доступу до технологій, консультацій та ринків збуту. Такий підхід сприятиме не лише зростанню розмірів господарств, а й їхній більшій конкурентоспроможності та стійкості до зовнішніх впливів.

7. Розроблено заходи, спрямовані на покращення системи фінансової звітності фермерських господарств та забезпечення відповідності їхньої діяльності вимогам законодавства. Підвищення чистого прибутку сприяє фінансовій стійкості та розвитку фермерських господарств, що є важливим для їхньої фінансової безпеки та стабільності.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ І РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ
СЕЛЯНСЬКОГО (ФЕРМЕРСЬКОГО) ГОСПОДАРСТВА «ЛЮНА» ТА
ШЛЯХИ ЇХ ПОКРАЩЕННЯ

2.1. Аналіз фінансової стійкості малого підприємства

Аналіз динаміки і структури активів ФГ «Люна» представлено у табл.

2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз динаміки і структури активів ФГ «Люна»

Назва рядка	Код рядка	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	Абс. приріст	Темп приросту, %	
1	2	3	4	5	6	7	
		тис. грн.					
Основні засоби:	1010	6045,8	4936,6	4918,4	-1127,4	-18,65	
первісна вартість	1011	10683,4	11164,4	12261	1577,6	14,77	
знос	1012	4637,6	6227,8	7342,6	2705	58,33	
Інші необоротні активи	1090	18,1	20,6	39,7	21,6	119,34	
Усього необоротні активи	1095	6063,9	4957,2	4958,1	-1105,8	-18,24	
Запаси:	1100	6290,6	7056,3	5100,4	-1190,2	-18,92	
у тому числі готова продукція	1103	5805,9	6202,1	4837,4	-968,5	-16,68	
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	0,4	283	457,8	457,4	114350	
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	273,6	135,3	238,9	-34,7	-12,68	
Гроші та їх еквіваленти	1165	664	165,1	137,2	-526,8	-79,34	
Витрати майбутніх періодів	1170	2402,6	2356,1	2364,1	-38,5	-1,60	
Усього оборотні активи	1195	9631,2	9995,8	8298,4	-1332,8	-13,84	
Баланс	1300	15695,1	14953	13256,5	-2438,6	-15,54	
		Структура,					
Основні засоби:	1010	38,52	33,01	37,10	-1,42		
первісна вартість	1011	68,07	74,66	92,49	24,42		
знос	1012	29,55	41,65	55,39	25,84		
Інші необоротні активи	1090	0,12	0,14	0,30	0,18		
Усього необоротні активи	1095	38,64	33,15	37,40	-1,23		
Запаси:	1100	40,08	47,19	38,47	-1,61		
у тому числі готова продукція	1103	36,99	41,48	36,49	-0,50		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	0,00	1,89	3,45	3,45		

Закінчення табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	1,74	0,90	1,80	0,06	
Гроші та їх еквіваленти	1165	4,23	1,10	1,03	-3,20	
Витрати майбутніх періодів	1170	15,31	15,76	17,83	2,53	
Усього оборотні активи	1195	61,36	66,85	62,60	1,23	
Баланс	1300	100,00	100,00	100,00	0,00	

Джерело: власні розрахунки

Протягом 2022-2023 років вартість активів скоротилася з 15695,1 тис. грн. до 13256,5 тис. грн., або на 2438,6 тис. грн. (на 15,54%), у т.ч. за рахунок необоротних активів – на 1105,8 тис. грн. (на 18,24%), оборотних – на 1332,8 тис. грн. (на 13,84%). Протягом аналізованого періоду показник зносу основних засобів збільшився з 0,43 до 0,60 (рис. 2.1).

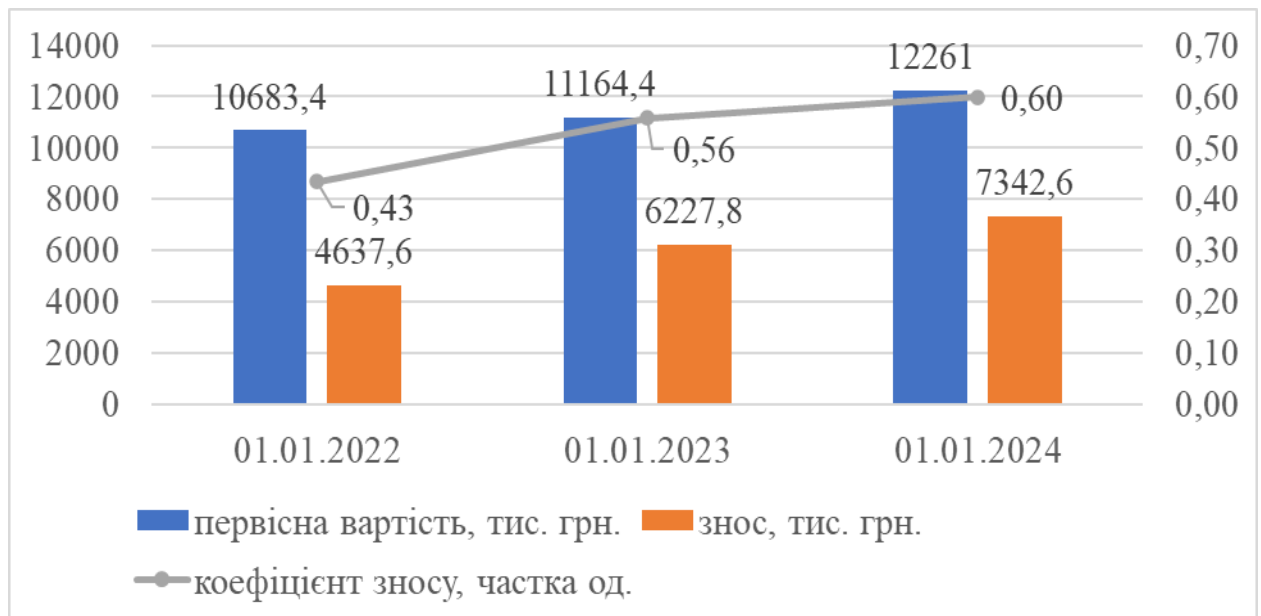

Рис. 2.1 – Динаміка показників зносу і вартості основних засобів

Джерело: власні розрахунки

Активи ФГ «Люна» сформовані в основному за рахунок оборотних активів, частка яких зросла з 61,36% до 62,6%, у т.ч. їх основна стаття - запаси - скоротилася з 40,08% до 38,47%. Частка необоротних активів скоротилася з 38,64% до 37,4%. Вони представлені основними засобами.

Статутний капітал підприємства лишився незмінним у сумі 181,4 тис. грн. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Аналіз динаміки і структури пасивів ФГ «Люна»

Назва рядка	Код рядка	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	Абс. приріст	Темп приросту, %
		тис. грн.				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	181,40	181,40	181,40	0	0,00
Нерозподілений прибуток	1420	15486,30	14615,00	12957,60	-2528,7	-16,33
Усього власний капітал	1495	15667,70	14796,40	13139,00	-2528,7	-16,14
товари, роботи, послуги	1615	24,80	119,80	61,10	36,3	146,37
розрахунками з бюджетом	1620	2,60	36,80	56,40	53,8	2069,23
Усього поточні зобов'язання	1695	27,40	156,60	117,50	90,1	328,83
Баланс	1900	15695,10	14953,00	13256,50	-2438,6	-15,54
		Структура, %				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	1,16	1,21	1,37	0,21	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	98,67	97,74	97,75	-0,92	
Усього власний капітал	1495	99,83	98,95	99,11	-0,71	
товари, роботи, послуги	1615	0,16	0,80	0,46	0,30	
розрахунками з бюджетом	1620	0,02	0,25	0,43	0,41	
Усього поточні зобов'язання	1695	0,17	1,05	0,89	0,71	
Баланс	1900	100,00	100,00	100,00	0,00	

Джерело: власні розрахунки

Динаміка пасивів обумовлена скороченням нерозподіленого прибутку на 2528,7 тис. грн., або на 16,33%. Підприємство є фінансово стійким, оскільки частка власного капіталу перевищує 99%, в основному за рахунок нерозподіленого прибутку. ФГ «Люна» має надлишок ліквідності і додатну величину власного оборотного капіталу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Аналіз показників ліквідності ФГ «Люна»

Назва рядка	2021	2022	2023	Абс. приріст	Темп приросту, %
	тис. грн.				
Запаси:	6290,6	7056,3	5100,4	-1190,2	-18,92
Гроші та їх еквіваленти	664	165,1	137,2	-526,8	-79,34
Усього оборотні активи	9631,2	9995,8	8298,4	-1332,8	-13,84
Усього поточні зобов'язання	27,40	156,60	117,50	90,1	328,83
Власний оборотний капітал	9603,8	9839,2	8180,9	-1422,9	-14,82
Коефіцієнти ліквідності	частка од.				
- загальної	351,5	63,8	70,6	-280,9	
- проміжної	121,9	18,8	27,2	-94,7	
- абсолютної	24,2	1,1	1,2	-23,1	

Джерело: власні розрахунки

Коефіцієнти ліквідності у рази перевищують нормативні значення.

2.2. Аналіз результативності малого підприємства

Протягом 2021-2023 років вартість продаж (табл. 2.4) зростає з 11078,7 тис. грн. до 11998,7 тис. грн., або на 920 тис. грн. (на 8,30%), вартість витрат – із 6288,5 тис. грн. до 9470,8 тис. грн., або на 3182,3 тис. грн. (на 50,61%).

Таблиця 2.4

Аналіз динаміки Звіту про фінансові результати ФГ «Люна»

Назва рядка	Код рядка	2021	2022	2023	Абс. приріст	Темп приросту, %
Реалізація продукції (товарів, робіт, послуг)						
- чистий дохід	2000	11078,7	10114,4	11998,7	920	8,30
- собівартість	2050	6288,5	7830,4	9470,8	3182,3	50,61
Валовий прибуток		4790,2	2284,0	2527,9	-2262,3	-47,23
Інші операційні доходи	2120	425,0			-425	-100,00
Інші операційні витрати	2180	589,0	2755,5	4150,8	3561,8	604,72
Інший операційний збиток		164,0	2755,5	4150,8	3986,8	2430,98
Інші доходи	2240	152,5		22,3	-130,2	-85,38
Інші витрати	2270	176,0	399,7	56,8	-119,2	-67,73
Інший збиток		23,5	399,7	34,5	11	46,81
Разом доходи	2280	11656,2	10114,4	12021,0	364,8	3,13
Разом витрати	2285	7053,5	10985,6	13678,4	6624,9	93,92
Фінансовий результат до оподаткування	2290	4602,7	-871,2	-1657,4	-6260,1	-136,01
Чистий прибуток (збиток)	2350	4602,7	-871,2	-1657,4	-6260,1	-136,01

Джерело: власні розрахунки

Через вищі темпи зростання витрат порівняно з доходами валовий прибуток скоротився з 4790,2 тис. грн. до 2527,9 тис. грн., або на 2262,3 тис. грн. (на 47,23%). Через наявність іншого операційного збитку, який збільшився на 3986,8 тис. грн., або на 2431%, ФГ «Люна» перейшла від додатного до від'ємного фінансового результату (рис. 2.2), який скоротився на 6260,1 тис. грн., або на 136%. Динаміка описується низхідною гілкою параболи з коефіцієнтом множинної детермінації, що дорівнює 1,0.

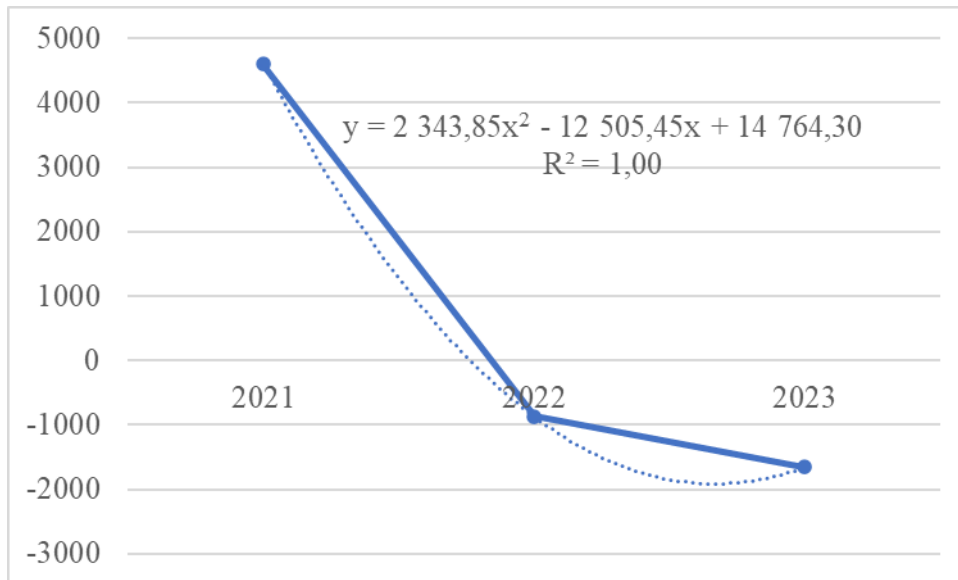

Рис. 2.2 – Динаміка чистого фінансового результату, тис. грн.

Джерело: власні розрахунки

Динаміка показників рентабельності ФГ «Люна» є несприятливою, оскільки рентабельність продаж скоротилася з 43,24% до 21,07%, а витрат – із 76,17% до 26,69% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз рівня і динаміки показників рентабельності ФГ «Люна»

Назва рядка	Од. виміру	2021	2022	2023	Абс. приріст	Темп приросту, %
Реалізація продукції (товарів, робіт, послуг)						
- чистий дохід	тис. грн.	11078,7	10114,4	11998,7	920	8,30
- собівартість		6288,5	7830,4	9470,8	3182,3	50,61
Валовий прибуток		4790,2	2284,0	2527,9	-2262,3	-47,23
Рентабельність						
- продаж	%	43,24	22,58	21,07	-22,17	
- витрат		76,17	29,17	26,69	-49,48	
Чистий прибуток (збиток)		4602,7	-871,2	-1657,4	-6260,1	-136,01
Власний капітал	1495	15667,70	14796,40	13139,00	-2528,7	-16,14
Активи	1900	15695,10	14953,00	13256,50	-2438,6	-15,54
Рентабельність						
- власного капіталу	%	29,38	-5,89	-12,61	-41,99	
- активів		29,33	-5,83	-12,50	-41,83	

Джерело: власні розрахунки

Рентабельність власного капіталу активів зменшилася від 29% до (-5,8%).

2.3. Шляхи покращення фінансової стійкості і результативності в умовах селянського (фермерського) господарства «Люна»

Для покращення управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств необхідно впровадити комплекс заходів, включаючи:

- підвищення рівня кваліфікації фахівців у галузі фінансового менеджменту через навчальні програми та тренінги;
- забезпечення доступу до фінансових ресурсів через розвиток спеціалізованих кредитних програм та страхування ризиків;
- розвиток фінансової інфраструктури, включаючи створення сільськогосподарських кооперативів та інших форм об'єднань, що сприятиме більш ефективному управлінню фінансовими потоками;
- підвищення рівня фінансової грамотності через освітні програми для фермерів та сільськогосподарських працівників.

Загалом, для успішного управління фінансовими ресурсами в сільському господарстві необхідний комплексний підхід, що поєднує в собі розвиток людських ресурсів, інфраструктури та доступу до фінансових інструментів.

Рекомендації для покращення фінансової стійкості і результативності в умовах селянського (фермерського) господарства «Люна» наведено у табл.

2.6. Подолання проблем, пов'язаних з макроекономічною та мікроекономічною підсистемами, є ключем до покращення управління фінансовими ресурсами в аграрному секторі. Це потребує комплексного підходу, що включає розвиток людського капіталу, фінансової інфраструктури та державної підтримки.

Таблиця 2.6

Рекомендації для покращення фінансової стійкості і результативності в умовах селянського (фермерського) господарства «Люна»

Рекомендація	Їх зміст
Розвиток фінансової грамотності	Впровадження навчальних програм і тренінгів для підвищення кваліфікації фінансових менеджерів у сільськогосподарському секторі.
Покращення доступу до фінансування	Розробка спеціалізованих кредитних програм для аграрних підприємств, включаючи субсидування відсоткових ставок та полегшення умов кредитування.
Розвиток фінансових інструментів	Активізація використання таких інструментів, як лізинг, факторинг та страхування врожаю, що дозволить аграріям більш ефективно управляти фінансовими потоками.
Підтримка з боку держави	Збільшення обсягів державної підтримки, створення сприятливих умов для інвестицій в аграрний сектор та стабілізація економічної політики.
Впровадження системного підходу до управління	Запровадження поетапного процесу управління фінансовими ресурсами, що включає детальне планування, контроль і аналіз фінансових результатів на всіх рівнях діяльності підприємства.

Джерело: власна розробка

Стратегічні напрями покращення фінансової стійкості і результативності в умовах селянського (фермерського) господарства «Люна» на основі підвищення ефективності використання земельних ресурсів представлені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Стратегічні напрями покращення фінансової стійкості і результативності в умовах СФГ «Люна» на основі підвищення ефективності використання земельних ресурсів

Напрямок	Його зміст
1	2
Впровадження цифрових технологій та інновацій	Використання сучасних цифрових технологій, таких як сільськогосподарські датчики, системи моніторингу, автоматизовані системи управління фермою та інші, може допомогти фермерам у підвищенні продуктивності, зменшенні витрат і підвищенні якості продукції.

Закінчення табл. 2.7

1	2
Управління smart-спеціалізацією	Фокусування на виробництві продукції, яка є більш ефективною або має вищу додану вартість, може допомогти фермерам збільшити свої прибутки та виправдати витрати на виробництво.
Продуктові інновації і відкриття нових ринкових ніш	Розробка нових продуктів або використання існуючих продуктів для створення нових маркетингових пропозицій може допомогти фермерам розширити свої ринки і збільшити попит на свою продукцію.
Оптимізація структури фермерського ланцюга створення цінності	Інтеграція або мережева кооперація між фермерами може допомогти оптимізувати виробничі процеси, знизити витрати та збільшити загальну продуктивність.

Джерело: власна розробка

Питання ефективного використання, відтворення та охорони земельних ресурсів є надзвичайно важливим у контексті сталого розвитку сільськогосподарського сектору та збереження природних екосистем. Реформування земельних відносин потребує не лише управлінських рішень, але й науково обґрунтованих стратегій, які забезпечують баланс між виробництвом продукції та збереженням навколишнього середовища. Впровадження науково обґрунтованих методів та підходів до землекористування, зокрема, врахування агроекологічних особливостей різних територій, розробка оптимальних сівозмін, застосування високоефективних технологій виробництва, може допомогти зберегти родючість ґрунтів та забезпечити стале зростання продуктивності сільськогосподарських угідь. Крім того, важливо розробляти та впроваджувати програми землекористування, спрямовані на збереження біорізноманіття, відновлення та охорону екосистем, включаючи землі, які не використовуються для сільськогосподарських цілей. Такі програми можуть передбачати відновлення лісів, вологих угідь, боліт та інших природних екосистем. Крім того, важливо забезпечити ефективний контроль за використанням земель та вжити заходів для запобігання незаконному вирубу лісів, забрудненню ґрунтів та водойм, ерозії ґрунтів та інших негативних впливів на земельні ресурси.

Представлені стратегії сприятимуть підвищенню ефективності фермерських господарств, сталому використанню, охороні земельних ресурсів. Однак важливо забезпечити, щоби вони були реалістичними, адаптованими до конкретних умов та потреб фермерів, і були підтримані відповідними політичними та економічними умовами.

Підтримка розвитку альтернативних методів вирощування, таких як вертикальне фермерство або гідропоніка, може допомогти зменшити залежність від землі. Державні програми фінансової підтримки, такі як субсидії на кредити, гранти та інші форми допомоги, можуть стимулювати розвиток фермерських господарств. Розвиток системи маркетингу та ринкових відносин може допомогти фермерам знаходити нові ринки збуту для своєї продукції та отримувати більш високі ціни за неї. Інвестиції в покращення інфраструктури та технологій можуть допомогти фермерам підвищити продуктивність та конкурентоспроможність своєї продукції. Запровадження ефективних систем управління фінансами може допомогти фермерам управляти своїми фінансами та зменшити ризики заборгованості перед постачальниками. Реформа системи кредитування та оподаткування може стимулювати розвиток фермерських господарств та забезпечити їх стабільність. Інвестиції в розвиток транспортної, енергетичної та інших видів інфраструктури можуть поліпшити доступ фермерів до ринків та ресурсів.

Ефективне управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств є ключовим для їх успішної діяльності та стабільності, оскільки:

- належне планування та управління витратами дозволяє забезпечити ефективне формування прибутку;

- оптимальний розподіл прибутку між власниками, розвиток підприємства та резерви дозволяє забезпечити інвестування у подальший розвиток;

- інвестування прибутку у виробництво, розвиток технологій та розширення підприємства сприяє збільшенню його конкурентоспроможності та прибутковості;

- ефективне управління оподаткуванням дозволяє зменшити податкові витрати та максимізувати чистий прибуток;

- правильна взаємодія з державними органами та іншими структурами може забезпечити доступ до додаткових джерел фінансування та підтримки.

Використання послуг аутсорсингових компаній фермерськими господарствами має ряд певних переваг і може бути корисним для оптимізації витрат та підвищення ефективності діяльності, оскільки вони:

- мають кваліфіковані кадри з відповідним досвідом і знаннями, які можуть принести значний внесок у розвиток фермерського господарства;

- можуть використовувати сучасні технічні та програмні рішення для забезпечення ефективного управління та контролю.

Залучення апарату управління за потреби дозволяє гнучко реагувати на зміни в обсягах роботи та масштабувати діяльність відповідно до потреб господарства. Голова фермерського господарства може зосередитися на стратегічних аспектах діяльності, в той час як апарат управління забезпечує ефективне виконання оперативних завдань. Однак важливо враховувати, що успіх такого підходу залежить від правильного вибору аутсорсингової компанії та належного контролю за її діяльністю. Також важливо враховувати фінансові аспекти залучення апарату управління, щоб переконатися, що це вигідно для фермерського господарства.

Пропозиції для поліпшення умов державної підтримки фермерських господарств відображають ключові напрями для удосконалення аграрної політики. Збільшення фінансової допомоги, зокрема шляхом забезпечення дотацій та безповоротних коштів, може допомогти знизити фінансові обмеження, з якими стикаються фермерські господарства. Важливою є також створення прозорих та ефективних процедур отримання державної підтримки. Чіткі правила та критерії використання коштів допоможуть уникнути корупції та неефективного використання ресурсів. Це може сприяти збільшенню довіри до державних програм та забезпечити більш ефективне використання коштів.

Підтримка інновацій у сільському господарстві, зокрема впровадження екологічно чистих технологій та товарів, сприятиме сталому розвитку сільськогосподарського сектору, забезпечуватиме нові можливості для фермерів шляхом надання фінансових стимулів, дотацій або пільг для господарств, що впроваджують екологічно чисті практики.

Фінансове забезпечення є одним із найважливіших чинників успішного розвитку фермерського підприємництва. Для забезпечення стійкого фінансового зростання та підтримки фермерів, держава впроваджує різноманітні механізми та технології підтримки:

по-перше, вдосконалення законодавства, що стосується фінансування фермерських господарств, створення спеціальних програм і законів, які сприяють доступу фермерів до фінансових ресурсів;

по-друге, розвиток фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу шляхом надання субсидій, дотацій та кредитів з низькими відсотковими ставками для фермерів. Створення іпотечного банку сприятиме забезпеченню фермерів доступними кредитами, а також забезпечуватиме їх власною майновою базою;

по-третє, вивчення та розповсюдження досвіду успішного використання інших джерел фінансування, таких як інвестиції, гранти, спонсорська підтримка та інші.

Пріоритетними напрямками державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, зокрема фермерських господарств, які допоможуть забезпечити стійкий розвиток аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності, є:

- створення Державного земельного іпотечного банку та застосування механізму застави земельних ділянок для іпотечного кредитування для забезпечення доступу фермерів до фінансових ресурсів під низькі відсоткові ставки;

- регулювання діяльності кредитних кооперативів у сільській місцевості та розширення мікрокредитування на селі, що сприятиме

збільшенню доступності фінансування для малих сільських підприємств;

- використання нових фінансових інструментів, таких як кредитування під майбутній урожай, та розвиток системи гарантування повернення кредитів для зменшення фінансових ризиків фермерів і забезпечення доступності кредитування;

- диференційований розподіл бюджетних коштів для підтримки сільськогосподарського сектору для сприяння ефективнішому використанню фінансових ресурсів та підтримки найбільш перспективних секторів сільського господарства.

Скасування непродуктивних податкових пільг сприятиме більш ефективному використанню бюджетних ресурсів, уникненню надмірного податкового навантаження та створить можливість перерозподілу коштів на більш стратегічні сфери, такі як інфраструктура, освіта, охорона здоров'я, а також на розвиток сільського господарства та підтримку сільських господарств. Реалізація заходів у сфері бюджетного фінансування дозволить сформувати більш раціональну структуру сільськогосподарського виробництва, спрямовану на підвищення продуктивності, якості і конкурентоспроможності аграрного сектору, включаючи фінансування науково-дослідних проектів, впровадження новітніх технологій, підтримку малих і середніх сільськогосподарських підприємств тощо. Зміна акцентів при здійсненні бюджетного фінансування допоможе переорієнтувати галузь на більш стійкий та сталий шлях розвитку, оскільки зростання асигнувань на підтримку виробництва органічної продукції, розвиток вітчизняних сортів сільськогосподарських культур, підтримку екологічно чистого виробництва може стати важливим етапом у зміцненні сільськогосподарського сектору країни.

Державна підтримка фермерських господарств в Україні має значний потенціал стимулювання розвитку аграрного сектору країни. Спрямування державної допомоги на підтримку кооперативного руху сприятиме об'єднанню фермерів у спільні організації, що дозволить їм збільшити свій

ринковий вплив, отримати доступ до спільних ресурсів та послуг, а також зменшити витрати на закупівлю матеріалів та обладнання через оптові закупівлі. Розвиток ринкової інфраструктури допоможе знизити вартість ведення бізнесу для фермерів, зокрема шляхом підтримки логістичних послуг, забезпечення доступу до ринків збуту та зберігання продукції, а також підвищення рівня технічної оснащеності. Стимулювання інноваційних проєктів серед фермерів сприятиме впровадженню новітніх технологій, що підвищать продуктивність та конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва. Просування українських товарів на світові ринки також є важливим напрямком розвитку, оскільки дозволить фермерам розширити свої зовнішні ринки збуту та отримати доступ до нових можливостей для експорту. Можливі шляхи вдосконалення системи фінансування державної підтримки агропромислового комплексу представлено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Можливі шляхи вдосконалення системи фінансування державної підтримки агропромислового комплексу

Шляхи	Їх зміст
Реорганізація фінансування	Замість надання дотацій на основі субсидій уряд може розглядати можливість переходу до більш цільового фінансування, такого як інвестиції в інфраструктуру, дослідження та розвиток, технічну підтримку та навчання
Стимулювання інновацій	Держава може сприяти інноваціям у сільському господарстві, надаючи фінансову підтримку для впровадження новітніх технологій, вирощування екологічно чистих культур, а також розвитку сучасних методів обробітку землі та управління господарством
Підтримка малих сільсько-господарських виробників	Необхідно спростити процедури доступу до фінансової підтримки для малих сільськогосподарських виробників, наприклад, шляхом надання мікрокредитів під низькі відсотки або створення спеціалізованих програм для них
Формування освітніх програм	Програми навчання та консультацій для фермерів з питань фінансового управління, планування виробництва та розвитку бізнесу
Створення гарантійних фондів	Держава може заснувати гарантійні фонди для підтримки кредитування фермерських господарств, щоб зменшити ризик для банків та стимулювати їх до надання кредитів
Підвищення транспарентності та ефективності	Необхідно забезпечити прозорість та ефективність використання бюджетних коштів, шляхом встановлення механізмів моніторингу та оцінки результативності програм державної підтримки

Джерело: власна розробка

Зазначені заходи сприятимуть збільшенню ефективності та ефективності системи фінансування державної підтримки агропромислового комплексу та сприяти сталому розвитку сільського господарства в Україні.

Збереження субсидій для племінного тваринництва, елітного насіннєводства, садівництва та виноградарства допоможе підтримати виробництво високоякісної продукції, яка є важливою для забезпечення продовольчої безпеки та конкурентоспроможності аграрного сектору. Прямі виплати товаровиробникам можуть стати ефективним інструментом підтримки для фермерських господарств та господарств населення, особливо для невеликих сільськогосподарських виробників, які часто мають обмежені можливості доступу до кредитів та інших форм фінансування. Розширення державної підтримки на всі категорії господарств сприятиме більш рівному розподілу підтримки та забезпечити всебічний розвиток сільського господарства у всіх його сегментах. Водночас, важливо враховувати ефективність та прозорість розподілу державних коштів, щоб уникнути зловживань та спрямувати ресурси на ті напрямки, які дійсно сприятимуть розвитку аграрного сектору та підвищенню його продуктивності.

Узгодження термінології та уніфікація підходів до обліку державної підтримки є критично важливими для забезпечення правильного аналізу та контролю за використанням цих коштів. Уведення короткострокової та довгострокової державної підтримки як окремих рахунків у фінансовій звітності дозволить краще відображати розподіл цих коштів у часі та забезпечити консистентність у фінансовому обліку фермерських господарств. Зміна структури Балансу з урахуванням нових рахунків дозволить зробити фінансову звітність більш прозорою та зрозумілою, а також забезпечить можливість порівняння ефективності використання державної підтримки між різними категоріями фермерських господарств. Доцільно також підкреслити необхідність постійного оновлення та удосконалення методичного забезпечення з обліку та звітності для фермерських господарств, щоб воно відповідало сучасним стандартам та

ВИМОГАМ.

Складання Звіту про використання коштів державної підтримки (ф. № 3-м) дозволить не лише узагальнити інформацію щодо надходження та використання цих коштів, але й відобразити деталізовану інформацію про придбані активи та рух грошових коштів. Розділ I буде корисним для відображення активів, які були придбані або створені за рахунок державної підтримки. Він дозволить контролюючим органам та зацікавленим сторонам зрозуміти джерела походження конкретних активів. Розділ II буде важливим для відстеження руху грошових коштів, що надходять та акумулюються на спеціальних рахунках для забезпечення прозорості та відповідності у використанні цих коштів. Розділ III буде корисним для відображення біологічних активів, які були придбані за рахунок бюджетних коштів та їх руху відповідно до встановлених стандартів.

Співпраця з провідними світовими виробниками сільськогосподарської техніки дозволяє фермерам мати доступ до передових технологій і устаткування, що може значно покращити їхню продуктивність та конкурентоспроможність. Модель машинно-тракторних станцій (МТС) на підприємницькій основі також є дуже ефективним рішенням. Вона дозволяє фермерам отримувати якісне та доступне технічне обслуговування для їхньої сільськогосподарської техніки без необхідності власності на неї, що допомагає зменшити витрати на утримання обладнання та забезпечує ефективне функціонування техніки протягом усього сезону.

Розвиток інфраструктури для збуту продукції в містах дозволить фермерам ефективніше просувати свою продукцію на ринок, а розбудова кооперативних елеваторів зменшить витрати на зберігання та транспортування зерна. Заходи, спрямовані на зниження вартості логістики та інших витрат, також сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності фермерських господарств. Скасування штрафів та регулярні зустрічі з представниками асоціацій та місцевих органів влади допомагають зменшити бюрократичний тиск на фермерів та створюють сприятливі умови для

їхнього розвитку. Особливо важливою є співпраця з представниками місцевого самоврядування, оскільки вони можуть надати цінну підтримку та ресурси для розвитку сільськогосподарського сектору на місцях.

Фермерські господарства стикаються з численними викликами у сучасних умовах, включаючи складнощі зі збиранням достатніх фінансових ресурсів для ефективного функціонування. Недостатність коштів може обмежувати їх здатність до оновлення обладнання, впровадження нових технологій та залучення кваліфікованих робітників. Одним із шляхів виходу з цієї ситуації є оновлення виробничих потужностей та підвищення ефективності виробництва на основі модернізації обладнання, впровадження ефективних технологій та оптимізації виробничих процесів. Об'єднання фермерських господарств у кооперативи здатне забезпечити економію масштабу, зменшити фінансові витрати, отримати доступ до спільних ресурсів, таких як закупівля обладнання та сировини, а також маркетингові угоди для збуту своєї продукції. Стимулювання лізингу може бути корисним інструментом для фермерів із обмеженими фінансовими можливостями, який дозволить їм отримати доступ до необхідного обладнання та технологій без значних початкових витрат.

Аграрні біржі відіграють важливу роль у розвитку аграрного ринку, але їхня діяльність українському законодавству ще потребує додаткового уточнення та регулювання. Недостатнє юридичне оформлення правового статусу аграрних бірж ускладнює їхню роботу та може призводити до правових колізій. Особливості діяльності аграрних бірж, пов'язані зі специфікою сільськогосподарського товаровиробництва, також потребують уваги в законодавстві в частині розуміння та регулювання процесів збору, обробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також врахування факторів, які впливають на ціни та умови торгівлі. Крім того, важливо визначити межі та механізми державного регулювання діяльності аграрних бірж для забезпечення стабільності та довіри на ринку, а також захисту інтересів всіх учасників, включаючи сільськогосподарські підприємства та

споживачів.

Аграрні біржі вступають у прямі зв'язки з сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами та іншими суб'єктами аграрного ринку. Вони набувають аграрно-правової правосуб'єктності, що означає, що вони мають права та обов'язки, пов'язані з їхньою діяльністю. Основною зовнішньою формою діяльності аграрної біржі є створення умов для укладання біржових угод, таких як спотові, форвардні та ф'ючерсні договори. Ці угоди дозволяють учасникам ринку купувати та продавати продукцію агропромислового комплексу за встановленими умовами та цінами через організовану та контрольовану торгівлю на біржі.

Організація та проведення торгів на аграрній біржі дозволяє забезпечити прозорість, конкурентоспроможність та ефективність ринку, а також забезпечує можливість для суб'єктів ринку знаходити оптимальні умови для торгівлі та реалізації своєї продукції.

Фінансові пріоритети розвитку вітчизняного біржового аграрного ринку відображають важливі аспекти, необхідні для його стабілізації та розвитку, представлені у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Фінансові пріоритети розвитку вітчизняного біржового аграрного ринку

Фінансовий пріоритет	Його значення
Запровадження торгівлі товарними деривативами	сприяє розвитку ринку та зменшує ризики для учасників, дозволяючи їм забезпечувати собі захист від коливань цін на сільськогосподарську продукцію.
Стандартизація правил торгівлі форвардами	забезпечення прозорості та ефективності ринку, а також для гармонізації з міжнародними стандартами.
Вдосконалення нормативно-правового середовища	створення чітких правил і стандартів для укладання форвардних та ф'ючерсних угод, а також створення системи гарантій та розрахункових палат для забезпечення стабільності та надійності ринку.
Розширення функцій Аграрного фонду	сприяння більш ефективному управлінню продовольчими ресурсами та підтримці стабільності цін на аграрному ринку.
Розвиток інфраструктури аграрного ринку	розробка та здійснення програм розвитку, спрямованих на поліпшення матеріально-технічного та кадрового забезпечення ринку на всіх рівнях, що сприятиме його ефективному функціонуванню.

Джерело: власна розробка

Зосередження уваги на пропаганді біржового ринку та навчанні основ біржової діяльності є важливим елементом розвитку ринкової економіки, який дозволяє підвищити обізнаність та навички учасників ринку, сприяти більшій прозорості та ефективності функціонування ринку.

Навчальні курси, що проводяться провідними біржами, інформаційно-консалтинговими компаніями та вузами, є важливим інструментом для надання практичних знань та навичок у сфері біржової діяльності. Вони дозволяють учасникам ринку отримати необхідні знання про торгівлю, ризики, стратегії та інші аспекти роботи на біржі. У деяких країнах держава надає підтримку у вигляді компенсації витрат на навчання, особливо для працівників агропромислового комплексу, що стимулює розвиток компетентності та професійної підготовки у цій галузі.

Висновки до розділу 2

1. Протягом 2022-2023 років вартість активів скоротилася з 15695,1 тис. грн. до 13256,5 тис. грн., або на 2438,6 тис. грн. (на 15,54%), у т.ч. за рахунок необоротних активів – на 1105,8 тис. грн. (на 18,24%), оборотних – на 1332,8 тис. грн. (на 13,84%). Протягом аналізованого періоду показник зносу основних засобів збільшився з 0,43 до 0,60.

2. Активи ФГ «Люна» сформовані в основному за рахунок оборотних активів, частка яких зросла з 61,36% до 62,6%, у т.ч. їх основна стаття - запаси - скоротилася з 40,08% до 38,47%. Частка необоротних активів скоротилася з 38,64% до 37,4%. Вони представлені основними засобами. Статутний капітал підприємства лишався незмінним у сумі 181,4 тис. грн.

3. Динаміка пасивів обумовлена скороченням нерозподіленого прибутку на 2528,7 тис. грн., або на 16,33%. Підприємство є фінансово стійким, оскільки частка власного капіталу перевищує 99%, в основному за рахунок нерозподіленого прибутку. ФГ «Люна» має надлишок ліквідності і

додатну величину власного оборотного капіталу. Коефіцієнти ліквідності у рази перевищують нормативні значення.

4. Протягом 2021-2023 років вартість продаж зросла з 11078,7 тис. грн. до 11998,7 тис. грн., або на 920 тис. грн. (на 8,30%), вартість витрат – із 6288,5 тис. грн. до 9470,8 тис. грн., або на 3182,3 тис. грн. (на 50,61%). Через вищі темпи зростання витрат порівняно з доходами валовий прибуток скоротився з 4790,2 тис. грн. до 2527,9 тис. грн., або на 2262,3 тис. грн. (на 47,23%). Через наявність іншого операційного збитку, який збільшився на 3986,8 тис. грн., або на 2431%, ФГ «Люна» перейшла від додатного до від'ємного фінансового результату, який скоротився на 6260,1 тис. грн., або на 136%. Динаміка описується низхідною гілкою параболи з коефіцієнтом множинної детермінації, що дорівнює 1,0.

5. Динаміка показників рентабельності ФГ «Люна» є несприятливою, оскільки рентабельність продаж скоротилася з 43,24% до 21,07%, а витрат – із 76,17% до 26,69%. Рентабельність власного капіталу активів зменшилася від 29% до (-5,8%).

6. Ефективне фінансове управління є основою для стабільності та розвитку сільськогосподарських підприємств, а також важливим фактором для економічного зростання аграрного сектору в цілому. Розроблено пропозиції, які враховують важливі аспекти, які сприятиме покращенню умов для розвитку фермерських господарств і підвищенню їхньої конкурентоспроможності.

7. Обґрунтовано заходи, які допоможуть створити сприятливі умови для розвитку фермерського підприємництва, ефективного використання бюджетних ресурсів, забезпечення фінансової стабільності, сталого економічного зростання в аграрному секторі. Врахування запропонованих пріоритетних напрямків у формуванні державної фінансової політики забезпечить стійкий розвиток сільського господарства та підвищить життєздатність фермерських господарств в Україні.

8. Удосконалення механізмів фінансово-кредитного забезпечення

фермерських господарств, у т.ч. програм кредитування, є ключовим для забезпечення їх стабільного розвитку та конкурентоспроможності, сприяння розвитку фінансових послуг для фермерів та підвищення їх фінансової грамотності.

9. Введення Звіту про використання коштів державної підтримки буде важливим кроком у забезпеченні більшої прозорості, контролю та ефективності у використанні державних коштів у сільському господарстві.

10. Лізингові механізми сприяють модернізації сільськогосподарського сектору, підвищенню його виробничого потенціалу та ефективності, а також не лише стають ключовими факторами в успішному розвитку українського аграрного сектору у майбутньому. Загальна спрямованість на запропоновані заходи допомагатиме фермерам покращити свою конкурентоспроможність та забезпечити стійкий розвиток своїх господарств у складних умовах сучасного аграрного ринку.

11. Подальше вдосконалення законодавства, спрямованого на регулювання діяльності аграрних бірж, є важливим кроком для формування стабільного та ефективного аграрного ринку в Україні. Запропоновані напрями мають значний потенціал покращити умови та ефективність аграрного ринку в Україні та сприяти стабільності та розвитку аграрного сектору в цілому. Ініціативи з навчання та підтримки учасників ринку сприяють підвищенню якості та конкурентоспроможності ринкової інфраструктури, що в свою чергу сприяє стабільності та розвитку економіки в цілому.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз фінансової стійкості дозволяє підприємству своєчасно виявити можливі фінансові проблеми та вжити заходів для їх усунення. Він також є важливим інструментом для інвесторів та кредиторів при оцінці фінансового стану та ризиків підприємства.

2. Фермерське господарство є важливою формою підприємницької діяльності, що сприяє розвитку аграрного сектора економіки. Вибір форми реєстрації (юридична особа або фізична особа – підприємець) залежить від специфіки діяльності та стратегічних планів фермера. Дотримання законодавчих вимог, належна організація бізнесу та використання можливостей державної підтримки сприятиме успішному функціонуванню та розвитку фермерського господарства.

3. Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості та результативності малих підприємств включає комплекс різноманітних джерел даних та інформаційних систем. Використання сучасних програмних рішень та систем бізнес-аналітики дозволяє підприємствам ефективно збирати, обробляти та аналізувати дані, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та забезпеченню стабільного розвитку підприємства.

4. Протягом 2012-2022 років фермерські господарства значно збільшили свій внесок у виробництво сільськогосподарської продукції, що свідчить про їхню зростаючу роль у аграрному секторі економіки – більшу у сфері рослинництва, нижчу - сфері у тваринництві, що відображає структурні особливості та фінансові виклики кожної з цих галузей.

5. Важливо розробляти та впроваджувати комплексні стратегії з управління земельними ресурсами, які забезпечують збалансоване використання земель для потреб сільськогосподарського виробництва та збереження природних екосистем для майбутніх поколінь.

6. Розвиток фермерських господарств потребує підтримки та стимулювання з боку держави, що включає в себе не лише фінансову

підтримку, але і надання доступу до технологій, консультацій та ринків збуту. Такий підхід сприятиме не лише зростанню розмірів господарств, а й їхній більшій конкурентоспроможності та стійкості до зовнішніх впливів.

7. Розроблено заходи, спрямовані на покращення системи фінансової звітності фермерських господарств та забезпечення відповідності їхньої діяльності вимогам законодавства. Підвищення чистого прибутку сприяє фінансовій стійкості та розвитку фермерських господарств, що є важливим для їхньої фінансової безпеки та стабільності.

8. Протягом 2022-2023 років вартість активів скоротилася з 15695,1 тис. грн. до 13256,5 тис. грн., або на 2438,6 тис. грн. (на 15,54%), у т.ч. за рахунок необоротних активів – на 1105,8 тис. грн. (на 18,24%), оборотних – на 1332,8 тис. грн. (на 13,84%). Протягом аналізованого періоду показник зносу основних засобів збільшився з 0,43 до 0,60.

9. Активи ФГ «Люна» сформовані в основному за рахунок оборотних активів, частка яких зросла з 61,36% до 62,6%, у т.ч. їх основна стаття - запаси - скоротилася з 40,08% до 38,47%. Частка необоротних активів скоротилася з 38,64% до 37,4%. Вони представлені основними засобами. Статутний капітал підприємства лишався незмінним у сумі 181,4 тис. грн.

10. Динаміка пасивів обумовлена скороченням нерозподіленого прибутку на 2528,7 тис. грн., або на 16,33%. Підприємство є фінансово стійким, оскільки частка власного капіталу перевищує 99%, в основному за рахунок нерозподіленого прибутку. ФГ «Люна» має надлишок ліквідності і додатну величину власного оборотного капіталу. Коефіцієнти ліквідності у разі перевищують нормативні значення.

11. Протягом 2021-2023 років вартість продаж зросла з 11078,7 тис. грн. до 11998,7 тис. грн., або на 920 тис. грн. (на 8,30%), вартість витрат – із 6288,5 тис. грн. до 9470,8 тис. грн., або на 3182,3 тис. грн. (на 50,61%). Через вищі темпи зростання витрат порівняно з доходами валовий прибуток скоротився з 4790,2 тис. грн. до 2527,9 тис. грн., або на 2262,3 тис. грн. (на 47,23%). Через наявність іншого операційного збитку, який збільшився на

3986,8 тис. грн., або на 2431%, ФГ «Люна» перейшла від додатного до від'ємного фінансового результату, який скоротився на 6260,1 тис. грн., або на 136%. Динаміка описується низхідною гілкою параболи з коефіцієнтом множинної детермінації, що дорівнює 1,0.

12. Динаміка показників рентабельності ФГ «Люна» є несприятливою, оскільки рентабельність продаж скоротилася з 43,24% до 21,07%, а витрат – із 76,17% до 26,69%. Рентабельність власного капіталу активів зменшилася від 29% до (-5,8%).

13. Ефективне фінансове управління є основою для стабільності та розвитку сільськогосподарських підприємств, а також важливим фактором для економічного зростання аграрного сектору в цілому. Розроблено пропозиції, які враховують важливі аспекти, які сприятиме покращенню умов для розвитку фермерських господарств і підвищенню їхньої конкурентоспроможності.

14. Обґрунтовано заходи, які допоможуть створити сприятливі умови для розвитку фермерського підприємництва, ефективного використання бюджетних ресурсів, забезпечення фінансової стабільності, сталого економічного зростання в аграрному секторі. Врахування запропонованих пріоритетних напрямків у формуванні державної фінансової політики забезпечить стійкий розвиток сільського господарства та підвищить життєздатність фермерських господарств в Україні.

15. Удосконалення механізмів фінансово-кредитного забезпечення фермерських господарств, у т.ч. програм кредитування, є ключовим для забезпечення їх стабільного розвитку та конкурентоспроможності, сприяння розвитку фінансових послуг для фермерів та підвищення їх фінансової грамотності.

16. Введення Звіту про використання коштів державної підтримки буде важливим кроком у забезпеченні більшої прозорості, контролю та ефективності у використанні державних коштів у сільському господарстві.

17. Лізингові механізми сприяють модернізації сільськогосподарського

сектору, підвищенню його виробничого потенціалу та ефективності, а також не лише стають ключовими факторами в успішному розвитку українського аграрного сектору у майбутньому. Загальна спрямованість на запропоновані заходи допомагатиме фермерам покращити свою конкурентоспроможність та забезпечити стійкий розвиток своїх господарств у складних умовах сучасного аграрного ринку.

18. Подальше вдосконалення законодавства, спрямованого на регулювання діяльності аграрних бірж, є важливим кроком для формування стабільного та ефективного аграрного ринку в Україні. Запропоновані напрями мають значний потенціал покращити умови та ефективність аграрного ринку в Україні та сприяти стабільності та розвитку аграрного сектору в цілому. Ініціативи з навчання та підтримки учасників ринку сприяють підвищенню якості та конкурентоспроможності ринкової інфраструктури, що в свою чергу сприяє стабільності та розвитку економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчев О. В., Аверчева Н. О. Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 15-22.
2. Алескерова Ю. В., Гурніцька С. О. Організація фінансової роботи фермерського господарства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 2. С. 123-127.
3. Бадаковський В. Ю. Проблеми залучення кредитних ресурсів вітчизняними підприємствами. *Фінанси України*. 2015. № 1. С. 106–112.
4. Борисовський Д. В. Ефективність державної фінансової підтримки фермерських господарств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2014. Вип. 149. С. 105-113.
5. Братчиков В. Держзембанк – фінансова опора дрібних фермерських господарств. *Финансовые услуги*. 2013. № 5-6. С. 14-15.
6. Бурлан С. А., Каткова Н. В., Матушевська О. А. Розвиток методичного підходу до аудиту оренди земель сільськогосподарського призначення. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. № 2(6). С. 4-10.
7. Галайко А. М. Державна фінансова підтримка фермерських господарств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20(1). С. 100-103.
8. Григор'єва Х. Правові засади надання поворотної фінансової підтримки фермерським господарствам в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 105-109.
9. Гринів Б. В. Економічний аналіз торговельної діяльності. – 2-ге вид., переробл. та допов. К. : Центр учбової літератури, 2012. 392 с.

10. Грошев С. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю використання земельних ресурсів фермерських господарств. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 208-214.

11. Грошев С. В. Управління ланцюгами створення цінності в контексті підвищення ефективності використання земельних ресурсів фермерських господарств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 4. С. 76-83.

12. Довбуш А. В. Визначення фінансових результатів фермерських господарств. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2013. Вип. 21. С. 170-174.

13. Єременко Д. В. Особливості використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2015. № 1. С. 38-42.

14. Здирко Н. Г. Удосконалення фінансової звітності фермерських господарств в частині державної підтримки. *Облік і фінанси*. 2013. № 2. С. 16-24.

15. Здирко Н. Г. Уніфікація фінансової звітності для відображення коштів державної підтримки фермерськими господарствами. *Облік і фінанси*. 2013. № 1. С. 15-21.

16. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

17. Іванів С. І. Методологія управління земельно-орендними відносинами фермерських господарств як елемент ефективного використання ресурсного потенціалу. *Інноваційна економіка*. 2020. № 7-8. С. 49-55.

18. Іванченко В. О. Фінансова складова інвестиційного забезпечення діяльності фермерських господарств України. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 3(1). С. 126-129.

19. Кварцхава О. В. Проблеми формування фінансової звітності фермерських господарств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 4. С. 109-112.

20. Корінець Р. Я., Похиленко Н. М. Фермери та ринок земель сільськогосподарського призначення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2018. № 4. С. 48-54.

21. Корнієнко Г. С. Окремі питання правового забезпечення фермерського землекористування в умовах ринку земель. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 162-168.

22. Корнієнко Г. С., Соловійова В. С., Нестеренко І. В. Правові аспекти державної підтримки фермерських господарств в умовах обігу земель сільськогосподарського призначення. *Форум права*. 2020. № 4. С. 45–55.

23. Линенко А. В. Оптимізація структури джерел фінансових ресурсів підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. № 2. С. 47 – 55

24. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 2. С.71 – 74.

25. Мельник Л. Ю. Земельні угіддя фермерських господарств. *Агросвіт*. 2013. № 12. С. 2-7.

26. Нежевело В. В. Процесуальна забезпеченість прав орендарів у разі використання земельних ділянок для ведення фермерського господарства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 32-39.

27. Николіук О. Д. Фінансові аспекти конкурентоспроможності фермерських господарств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181(6). С. 352-357.

28. Николіук О. Д. Фінансові аспекти конкурентоспроможності фермерських господарств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181(6). С. 352-357.

29. Олександренко І. В., Шевченко М. О. Напрями підвищення фінансової безпеки фермерських господарств. *Економічний форум*. 2019. № 1. С. 138-150.

30. Олійник А. С. Державна фінансова підтримка розвитку фермерських господарств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 15. С. 39-44.

31. Осадча О. А. Стан та напрями поліпшення фінансового забезпечення фермерських господарств. *Формування ринкових відносин в Україні*. - 2014. № 11. С. 148-150.

32. Платонова Є. О., Черемнова А. І. Правовий механізм передачі земельних ділянок для ведення фермерського господарства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 350-357.

33. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

34. Попова С. П. Фінансова підтримка фермерських господарств. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2014. № 2(1). С. 121-126.

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

36. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

37. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах: Наказ Мінагрополітики України від 02.07.2001 № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0189555-01#Text>

38. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2005 № 790. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>

39. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
40. Севрук О. Використання земель для ведення фермерського господарства: проблеми законності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 34–40.
41. Слюсаренко К. В., Британ С. А. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів підприємств України в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*. 2015. № 5 (20). С. 84 -91.
42. Станко Г. В. Економічні та фінансові засади ефективного функціонування фермерських господарств у Чернівецькій області. *Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 34-43.
43. Статистичний збірник «Сільське господарство України». К.: Державна служба статистики України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg2020.zip
44. Стойко О. Я. Державна фінансова підтримка фермерських господарств в Україні. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2011. № 2(2). С. 399-407.
45. Юркевич Ю. М. Фермерське господарство як об'єднання фізичних осіб із метою реалізації підприємницьких інтересів у сфері здійснення професійної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 77. С. 209-214.